

VÝHRADA SVEDOMIA A MOŽNOSTI JEJ UPLATNENIA V PRACOVNOM PRÁVE¹

VIKTOR KRIŽAN

Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia,
Právnická fakulta Trnavskej Univerzity v Trnave, Slovenská
republika

Abstract in original language

Autor sa vo svojom príspevku zamýšľa nad právom na slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery a možnosťami uplatnenia výhrady svedomia v pracovnoprávných vzťahoch. Poskytuje pohľad na právnu úpravu výhrady vo svedomí v medzinárodnom a slovenskom pracovnom práve a podrobuje kritike dopady kľúčových rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva pre oblasť pracovného práva.

Key words in original language

výhrada svedomia, sloboda myslenia, sloboda náboženského vyznania, Európsky súd pre ľudské práva, nepriama diskriminácia, náboženské presvedčenie

Abstract

The author in a contribution examines the right to freedom of thought, conscience, religion and belief and opportunities of conscientious objection in labour relations. Provides insight into the legislation of conscientious objection in international and Slovak labour law and criticizes the impact of key decisions of the European Court of Human Rights in the field of labour law.

Key words

conscientious objection, freedom of thought, freedom of religion, the European Court of Human Rights, indirect discrimination, religious beliefs

Každý človek má právo na slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery. Možnosť verejne prejaviť vlastné názory na základe slobody myslenia, svedomia a náboženského presvedčenia a nebyť za to v žiadnom ohľade sankcionovaný, patrí k fundamentálnym ideám demokratického

---

¹ Vedecký príspevok bol vypracovaný v rámci výskumného projektu VEGA označeného 1/2577/12 s názvom „Sociálna náuka Katolíckej cirkvi v pracovnom práve Slovenskej republiky“, zodpovedný riešiteľ JUDr. Viktor Križan, PhD..

zriadenia, rovnako ako k základným ľudským právam a slobodám. Určiť prípustnú mieru ich obmedzenia v záujme ochrany spoločenského zriadenia a súčasne stanoviť hierarchicky usporiadaný katalóg ľudských práv a slobôd pre možnosť ich efektívnejšieho uplatňovania v praxi, sa javí ako nekončiaci zápas. Základné princípy ochrany ľudských práv sú spojené so všeobecnými princípmi ochrany práva, pričom na prvom mieste je nutné uviesť vymožitelnosť práva. Ak je právo deklarované, avšak jeho realizácia zlyháva, nemožno hovoriť o tom, že štát je garantom realizácie práva, ku ktorému sa zaviazal.

Pri slobode náboženského vyznania a práva slobodne prejavovať svoju vieru alebo náboženstvo ide najmä o to, ako na jednej strane skĺbiť právo jednotlivca a na druhej strane slobodu garantovanú právnymi predpismi.

Výhrada svedomia je jedným z vonkajších prejavov vnútorného práva na slobodu svedomia a náboženského vyznania. Ide o osobitný prejav urobený na základe princípu slobody svedomia, podľa ktorého môže každý odmietnuť konať to, čo vo svojom svedomí pokladá za nedovolené podľa náuky cirkvi, ktorej je členom.² Ako každý iný prejav vôle, s ktorým sa majú spájať nejaké právne následky v spoločnosti, aj tento prejav vôle by mal byť určitým spôsobom regulovaný. V právnom poriadku to znamená ustanovenia, ktoré sa konkrétneho prejavu vôle dotýkajú. Uplatnenie výhrady svedomia bude prinášať určité právne následky pre toho, kto si toto právo takýmto spôsobom uplatní. Uplatnenie výhrady svedomia znamená, že fyzická osoba sa môže zdržať konania, alebo konať v rozpore s právnymi predpismi, ak je takého konanie v rozpore s jeho svedomím, alebo náboženským presvedčením. Takéto konanie znamená výnimku z protiprávnosti správania sa fyzickej osoby.

Náboženskej slobode poskytuje ochranu ako medzinárodné, tak i vnútroštátne právo. Právna úprava slobody myslenia, svedomia a náboženstva je v medzinárodnom práve veľmi podobná. V historickom ponímaní prvým medzinárodným dokumentom upravujúcim toto právo bola Všeobecná deklarácia ľudských práv (ďalej Deklarácia), ktorá vo svojom čl. 18 ustanovuje, že *„Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva; toto právo zahrňuje v sebe aj voľnosť zmeniť svoje náboženstvo alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru sám alebo spoločne s inými, či už*

---

² Porov. ŠMID, M.: *Svätá stolica ako osobitný subjekt medzinárodného práva* : zmluvné vzťahy so štátmi. - [1. vyd.]. - Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2003 (Štúdie a materiály, zošit 9.). s. 17

verejne alebo súkromne, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov, bohoslužbou a zachovávaním obradov.“ Obmedzenia výkonu tohto práva podľa čl.29 Deklarácie prichádzajú do úvahy len v prípadoch, ak tak ustanovuje zákon a ak tieto obmedzenia slúžia výhradne len preto, aby bolo zaručené uznanie a zachovanie práv a slobôd ostatných a aby sa vyhovelo spravodlivým požiadavkám morálky, verejného poriadku a všeobecného blaha v demokratickej spoločnosti.

V nadväznosti na Deklaráciu na úrovni Organizácie spojených národov toto právo zakotvuje aj Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ďalej len Pakt)³, podľa ustanovenia Deklarácie v tejto oblasti nielen potvrdzuje, ale aj ďalej rozvíja. Podľa ust. čl 18 Paktu pod pojem slobody myslenia, svedomia a náboženstva patrí aj zákaz donucovania, ktoré by narušovalo jeho slobodu vyznávať alebo prijať náboženstvo alebo vieru podľa svojej vlastnej voľby. Sloboda prejavovať náboženstvo alebo vieru sa môže podrobiť len takým obmedzeniam, aké predpisuje zákon a ktoré sú nevyhnutné na ochranu verejnej bezpečnosti, poriadku, zdravia alebo morálky alebo základných práv a slobôd iných. Aj keď Výbor OSN pre ľudské práva obmedzil svoju interpretáciu výhrady vo svedomí na vojenskú službu⁴, sme však toho názoru, že toto ustanovenie by mohlo zahŕňať všeobecnejšie chápané právo na výhradu vo svedomí na základe náboženstva, ktoré by išlo nad rámec vojenskej služby.

Na regionálnej úrovni je kľúčovým dokumentom Európsky dohovor o ľudských právach⁵ (ďalej len Dohovor), článok 9 ktorého znie: *„Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva; toto právo zahŕňa slobodu zmeniť náboženstvo alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať náboženstvo alebo vieru*

---

³ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb. z 10. mája 1976 o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach

⁴ Výbor OSN pre ľudské práva v komentári k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach, uvádza, že „Pakt výslovne neodkazuje na právo na výhradu vo svedomí, ale Výbor je presvedčený, že takéto právo je možné odvodiť z článku 18 vzhľadom na to, že povinnosť využiť silu, ktorá môže mať smrteľné následky, sa môže dostať do vážneho konfliktu so slobodou svedomia a s právom prejať svoje náboženstvo alebo vieru.“

⁵ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich (Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení protokolov č. 3, 5 a 8)

sám alebo spoločne s inými, verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, náboženskými úkonmi a zachovávaním obradov.“ Zároveň však stanovuje aj limity tohto práva, keď „sloboda prejavovať náboženstvo alebo vieru môže podliehať len takým obmedzeniam, ktoré sú stanovené zákonom, a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme verejnej bezpečnosti, ochrany verejného poriadku, zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných“.

Článok 9 Dohovoru ochraňuje predovšetkým oblasť osobného presvedčenia a náboženského vyznania (právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania), ktoré občania prežívajú vo svojich vnútorných sférach. Táto oblasť sa niekedy označuje ako *forum internum*. Ide o právo mať vlastné presvedčenie, alebo vyznanie a je to absolútna sloboda, nie je možné ju obmedziť ani na základe dikcie odseku 2 článku 9 Dohovoru. Sloboda prejavu, ktorú zakotvuje druhá časť ods. 1 tohto článku predstavuje tzv. *forum externum*, v ktorom sa právo vznikajúce vo vnútornej sfére človeka prejavuje navonok.⁶ Toto právo už môže podliehať vyššie uvedeným obmedzeniam.

Ako vyplýva z citovaných medzinárodných dokumentov, v prípade obmedzenia základných ľudských práv musia byť kumulatívne splnené tri podmienky:

1. obmedzenie musí byť stanovené zákonom (nie súdnym precedensom alebo normatívnym právnym aktom nižšej právnej sily - vnútorný poriadok zamestnávateľa a nevynímajúc),
2. obmedzenie musí smerovať k dosiahnutiu legitímneho cieľa,
3. obmedzenie musí byť v demokratickej spoločnosti nevyhnutným, čo predpokladá jeho primeranosť medzi zákonným obmedzením a jeho dôvodom.

Podľa rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len ESĽP) a Európskej komisie pre ľudské práva (ďalej len Komisia) nemožno chrániť akýkoľvek čin motivovaný či inšpirovaný vierou. Okrem toho je potrebné brať do úvahy konkrétnu situáciu, v ktorej sa dotknutý subjekt nachádza. Obmedzenia práva ESĽP a Komisia podrobujú trojstupňovému skúmaniu, kedy najprv skúma, či sú stanovené zákonom, či sú legitímne a nakoniec či ide o opatrenia, ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti. Štátu neprislúcha posudzovať

---

⁶ TÓTH, L.: *Otázka výhrady vo svedomí v judikatúre štrasburských orgánov ochrany práva*. In: Teoretické úvahy o práve. - Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2012.

legitimitu náboženstva a viery, alebo spôsob jej výkonu, môže však posudzovať formálne požiadavky stanovené zákonom.⁷

O to viac je potom zaujímavejšia judikatúra ESLP a komisie, pri ktorej však musíme skonštatovať, že nenapomáha jednotnému výkladu ustanovení článku 9 Dohovoru, pretože argumentácia, ktorú používajú pri svojom rozhodovaní ESLP a Komisia nie je často jednotná a nie je uplatňovaná systematicky. Navyše v dôležitých rozhodnutiach ESLP alebo Komisia posudzovali koncepciu vnútorného fóra skôr z pohľadu vonkajších prejavov náboženského vyznania, alebo presvedčenia a to napriek tomu, že výhrada vo svedomí predstavuje vonkajší prejav práva na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva. Právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva je totiž v zásade vnútornou vecou každého jednotlivca, ktorá sa prejavuje navonok.

Za kľúčové pre neskoršie posudzovanie výhrady vo svedomí sa považuje rozhodnutie vo veci *Arrowsmith*⁸. Pani *Arrowsmithová* ako presvedčená pacifistka distribuovala letáky vojakom, ktoré hlásali, aby nenastupovali na službu v Severnom Írsku, následne bola z distribúcie týchto letákov obvinená. V letákoch pani *Arrowsmithová* uvádzala konkrétne možnosti vyhnúť sa službe, ako legálne, tak i nelegálne. Medzi nelegálne možnosti patrila aj dezercia, pričom v letákoch upozorňovala aj na možné následky dezercie. Jej konanie sa netýkalo všeobecnej pacifistickej agitácie, ale bolo zamerané len na konkrétnu situáciu v Severnom Írsku. Komisia prijala pacifizmus za presvedčenie a akceptovala tvrdenie pani *Arrowsmithovej*, že je presvedčená pacifistka. Komisia definovala v tomto prípade pacifizmus ako „presvedčenie teoreticky a prakticky o filozofii zabezpečenia politických, či iných cieľov jednotlivca bez pokusu ohroziť, či použiť silu proti inému človeku za žiadnych okolností, dokonca ani ako odpoveď na ohrozenie, či použitie sily.“⁹ Komisia však zaujala stanovisko, že „praktizovanie“ presvedčenia ako jeden z variantov prejavov presvedčenia nesmie byť motivované alebo ovplyvnené náboženstvom alebo presvedčením a nechala na sťažovateľku, aby preukázala, že distribúcia letákov bolo „praktizovanie jej presvedčenia.“. Podľa Komisie distribúcia letákov nebola prejavom presvedčenia, ale len konaním ktoré bolo presvedčením motivované, či ovplyvnené.

---

⁷ MADLEŇÁKOVÁ, L.: *Výhrada svedomí jako součást svobody myšlení, svedomí a náboženského vyznání*. Praha. Linde Praha. 2010.

⁸ *Arrowsmith v. Spojené kráľovstvo*. Rozhodnutie Komisie z 16. 5. 1977, sťažnosť č. 7050/75.

⁹ *Arrowsmith v. Spojené kráľovstvo*. Rozhodnutie Komisie z 16. 5. 1977, sťažnosť č. 7050/75.

Následne sa mnohé ďalšie rozhodnutia Komisie v tejto oblasti opierali o tzv. Arrowsmith test, keď mnohé sťažnosti boli zamietnuté na základe uplatnenia postoja, že v konaní nejde o prejav náboženstva alebo presvedčenia, ale išlo len o konanie, ktoré bolo ovplyvnené presvedčením alebo náboženstvom.

Druhým argumentom, ktorý Komisia a ESLP používa pri zamietaní sťažností o porušení práva na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva je argument zmluvnej viazanosti. V oblasti pracovného práva ide najmä o úpravu pracovného času, jeho dĺžky alebo rozvrhnutia, ktorý sťažovatelia namietajú s odvolaním sa na výhradu vo svedomí. Často sa to dotýka náboženských úkonov, ktoré sa vykonávajú v jeden konkrétny deň, kedy je zamestnanec samozrejme aj povinný pracovať. Podľa Tótha¹⁰ sa významné prípady k tejto problematike sa týkajú rešpektovania pracovného času – zamestnanec požadoval dlhšiu prestávku na obed v piatky, pretože ju využíval aj na modlitbu (X. v. Spojené Kráľovstvo),¹¹ zamestnanec žiadal skoršie skončenie pracovného času, pretože po zotmení už nesmel pracovať (Kontinen v. Fínsko),¹² alebo zamestnanec odmietal pracovať v nedeľu (Stedman v. Spojené Kráľovstvo).¹³ Zarážajúca je argumentácia Komisie v prípade X. v. Spojené kráľovstvo, keď moslimskému učiteľovi bolo školou odopreté predĺženie 45 minútovej prestávky na obed v piatok za účelom účasti na piatkových modlitbách v mešite. Podľa názoru Komisie sa tento prípad netýkal prejavov náboženstva v oblasti vykonávania profesijných funkcií, ale absencie v práci kvôli takýmto prejavom. Okrem toho sa podľa jej tvrdenia tento prípad netýka náboženských sporov, ale súladu povinností učiteľa a náboženských povinností. Podľa Komisie sťažovateľ akceptoval povinnosti a úlohy spojené s podpisom pracovnej zmluvy, a to aj služby v piatky. Sťažovateľ sa tak zaviazal na plnenie určitých povinností v pracovnej zmluve, a v prípade ak tieto kolidujú s výkonom jeho práva na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva, že sa zároveň týchto prejavov vzdal na základe zmluvy, ktorú uzatvoril. Podstata tohto argumentu teda spočíva v tom, že dovoľávať sa ochrany práva na slobodu

---

¹⁰ TÓTH, L.: *Otázka výhrady vo svedomí v judikatúre štrasburských orgánov ochrany práva*. In: Teoretické úvahy o práve. - Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2012.

¹¹ X. v. Spojené kráľovstvo, Rozhodnutie Komisie z 12. 3. 1981, sťažnosť č. 8160/78.

¹² Kontinen v. Fínsko, Rozhodnutie Komisie z 3. 12. 1996, sťažnosť č. 24949/94.

¹³ Stedman v. Spojené kráľovstvo, Rozhodnutie Komisie z 9. 4. 1997, sťažnosť č. 29107/95.

myslenia, svedomia a náboženstva je možné len mimo sféry zmluvných vzťahov. Sťažovateľ, ktorý „má výhradu tak musí počítať s istým nekomfortom vyplývajúcim z vypočutia svojho svedomia a akýmsi bremenom spojeným so správaním v súlade so svedomím.“¹⁴

Podľa odôvodnenia Komisie sa sťažovateľ na jednej strane vstupom do zmluvného záväzku môže vzdať svojho práva na náboženskú slobodu, toto právo mu však ostáva zachované, pretože môže svoj vzťah ukončiť vždy, keď sa konflikt medzi týmto zmluvným vzťahom a náboženskou slobodou stane pre neho neznesiteľný. Podľa tvrdenia Komisie aj na základe zmluvnej voľnosti mohol sťažovateľ kedykoľvek skončiť v zamestnaní, ak by to veľmi prekážalo výkonu jeho práva na slobodu náboženstva, čo sťažovateľ nakoniec aj vykonal a prijal pracovný pomer na čiastočný úväzok, v ktorom nemusel pracovať v piatky. Sťažovateľ však namietal, že toto prijatie pracovného pomeru na čiastočný úväzok mu znemožnilo povýšenie v práci a znížilo mu to aj mzdové podmienky.

S konštatovaním Komisie o zmluvnej viazanosti nemožno súhlasiť. V demokratickej spoločnosti je neprijateľné, aby pri prijímaní do zamestnania bol zamestnanec prijatý na čiastočný úväzok len preto, že by plný pracovný úväzok mohol kolidovať s jeho náboženským presvedčením a výkonom tohto presvedčenia. Takéto správanie by bolo možné označiť za diskriminačné s diskriminačným dôvodom spočívajúcim v náboženskom vyznaní alebo presvedčení.¹⁵ Za nepriamu diskrimináciu zákon č. 365/2004 o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „Antidiskriminačný zákon“), ako aj antidiskriminačné právo Európskej únie, považuje navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú osobu v porovnaní s inou osobou; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.¹⁶ Znevýhodnením a nepriaznivým následkom v takomto prípade by bola možnosť

---

¹⁴ MADLEŇÁKOVÁ, L.: *Výhrada svedomí jako součást svobody myšlení, svedomí a náboženského vyznání*. Praha. Linde Praha. 2010. ISBN: 978-80-7201-805-5

¹⁵ TÓTH, L.: *Otázka výhrady vo svedomí v judikatúre štrasburských orgánov ochrany práva*. In: Teoretické úvahy o práve. - Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2012.

¹⁶ § 2a ods. 3 Antidiskriminačného zákona

vylúčenia z niektorých oblastí spoločenského života alebo faktická nemožnosť získať určité povolanie.

Z rozhodnutia Komisie možno ďalej vyvodiť, že pracovná disciplína, povinnosť zamestnanca byť na pracovisku prevyšuje jedno zo základných ľudských práv, ktorým je podľa čl. 9 Dohovoru právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva. Tento záver vyplýva z dikcie rozhodnutia, podľa ktorého sa sťažovateľ tým, že sa zmluvne zaviazal plniť si povinnosti učiteľa – povinnosti vyplývajúce z pracovného pomeru – vopred vzdal svojho práva na výkon náboženských úkonov v piatok, pretože bol oboznámený s tým, že v piatky je vyučovací deň. Samotné konštatovanie Komisie je v demokratickej spoločnosti prinajmenšom odstrašujúce. Nielen s ohľadom na podstatu ľudských práv, ktoré sú nescudziteľné a nezrušiteľné, ale tiež s ohľadom na možnosti, ako toto konštatovanie zneužiť. Ľudské práva sú univerzálne práva všetkých ľudských bytostí, nezávislé od jurisdikcie iných faktorov a uplatňujú sa vo všetkých oblastiach života. Pri striktnom dodržaní tohto rozhodnutia by potom bolo možné napríklad tvrdiť, že zamestnanec sa vzdal svojho práva na odmenu za vykonanú prácu, ak by bol oboznámený o tom, že za svoju prácu nebude poberať odmenu. Pracovné právo vyznáva zásadu, podľa ktorej sa zamestnanec nemôže vopred vzdať svojich práv. S tvrdením, že zamestnanec mal výhradu svedomia uplatniť pri podpise pracovnej zmluvy a následne podľa toho žiadať úpravu pracovnej zmluvy neobstojí, pretože samotná výhrada svedomia a jej uplatnenie sa môže vzťahovať na konkrétnu, vopred nepredvídateľnú situáciu. Konštatovanie Komisie, že tak ako jednotlivец vstúpil do pracovnoprávneho vzťahu, môže tiež z neho vystúpiť je taktiež možno podrobiť kritike, pretože rozhodnutie zamestnanca je determinované niekoľkými faktormi, z ktorých najvýznamnejšou je jeho sociálna situácia. V prípade ak má na výber medzi nezamestnanosťou a výkonom práce, ktorá sa môže priečiť jeho svedomiu, si je možné položiť otázku, nakoľko slobodné by takéto rozhodnutie bolo.

Najdôležitejším slovenským vnútroštátnym právnym predpisom zakotvujúcim základné ľudské práva je Ústava Slovenskej republiky¹⁷ (ďalej len „Ústava SR“). Podľa ustanovenia čl. 24 Ústavy SR sa zaručuje sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania a viery. Zároveň každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovaním na vyučovaní. Na základe uvedeného Ústava SR

---

¹⁷ Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

zaručuje nielen abstraktné právo na svedomie, vierovyznanie a náboženskú slobodu, ale zaručuje zároveň možnosť toto abstraktné právo veľmi konkrétne prejavovať. Výkon tohto práva možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných.

Ústava SR však na inom mieste deklaruje, že Slovenská republika sa neviaže k žiadnej ideológii, alebo náboženstvu. K cirkvám a náboženským spoločnostiam pristupuje ako k právnickým osobám, ktoré majú svoje práva, ale aj povinnosti a Ministerstvo kultúry SR ako ústredný orgán štátnej správy ich v zmysle platnej legislatívy registruje, avšak tieto spravujú svoje záležitosti samy a nezávisle od štátnych orgánov. Podrobnosti výkonu ich práv a povinností ustanovuje zákon č. 308/1991 Zb. zo 4. júla 1991 o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností (ďalej len „zákon o slobode náboženskej viery“). Dôležité ustanovenia týkajúce sa vzťahu štátu a cirkví obsahujú aj zmluvy uzatvorené medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami¹⁸ podľa platného vnútroštátneho práva, ako aj medzinárodné zmluvy uzatvorené medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou.¹⁹ Tieto zmluvy upravujú v konkrétnych ustanoveniach vzťahy medzi subjektmi týchto zmlúv – teda medzi Slovenskou republikou na jednej strane a Svätou stolicou, resp. cirkvami a náboženskými spoločnosťami registrovanými v Slovenskej republike na strane druhej. Zároveň sú tieto práva a povinnosti konkretizované v ďalších partikulárnych zmluvách a dohodách, ktoré Slovenská republika s cirkvami a náboženskými spoločnosťami uzatvorila respektíve plánuje uzatvoriť.²⁰ V týchto zmluvách a dochádza aj k stanoveniu podmienok, za akých je každý občan oprávnený navonok svoju vieru prejavovať.

Na základe zmlúv medzi SR a Svätou stolicou a cirkvami a náboženskými spoločnosťami Slovenská republika uznáva právo uplatňovať výhrady vo svedomí podľa vieroučných a mravoučných zásad svojej cirkvi alebo náboženskej

---

¹⁸ Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami (ďalej aj ako Zmluva)

¹⁹ Najmä Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou (ďalej aj ako Základná zmluva)

²⁰ Napr. Zmluva medzi SR a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní, ktorej korešponduje Dohoda medzi SR a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní, ďalej Zmluva medzi SR a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky, ktorej korešponduje Dohoda medzi SR a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky. Tieto zmluvy obsahujú konkrétne podmienky, za ktorých sa vykonáva napríklad právo cirkví a náboženských spoločností na náboženskú výchovu a vzdelávanie.

spoločnosti každému. Zákonná regulácia tohto práva však v našom právnom poriadku absentuje. Výhrada svedomia bola v našom, podobne ako aj v českom právnom poriadku upravená vo vzťahu k výkonu základnej vojenskej služby, ktorá však profesionalizáciou Armády Slovenskej republiky stratila svoju opodstatnenosť a *de lege lata* je možné na základe výhrady svedomia len odoprieť výkon mimoriadnej služby a nastúpiť na alternatívnu službu.²¹ Druhý prípad právnej úpravy uplatnenia výhrady vo svedomí, je upravený v prílohe č. 4 zákona č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorú tvorí Etický kódex zdravotníckeho pracovníka. Tento dokument obsahuje ustanovenie, podľa ktorého „od zdravotníckeho pracovníka nemožno vyžadovať taký výkon alebo spoluúčast' na ňom, ktorý odporuje jeho svedomiu okrem prípadov bezprostredného ohrozenia života alebo zdravia osôb“.

Akákolvek ďalšia regulácia práva na výhradu svedomia v oblasti pracovného práva chýba, keď ide najmä o situácie, kedy zamestnanec odmietne splniť pokyn zamestnávateľa, pretože jeho splnenie by mohlo byť v rozpore s jeho svedomím, alebo s vieroučnými a mravoučnými zásadami jeho cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.

Základné pracovnoprávne vzťahy sa spravujú ustanoveniami zákona č. 311/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov Zákonník práce (ďalej len „Zákonník práce“). Zákonník práce žiadne ustanovenia týkajúce sa uplatnenia výhrady vo svedomí neobsahuje a to aj napriek tomu, že ako sme spomenuli vyššie, otázka nevykonania určitého úkonu z dôvodu rozporu so svedomím sa dotýka pracovnoprávných vzťahov veľmi úzko.

V platnom práve Slovenskej republiky je však možné pre uplatnenie výhrady svedomia použiť len ustanovenia čl. 7 Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. Rozsah a podmienky uplatnenia tohto práva ustanoví osobitná medzinárodná zmluva, ktorú však Slovenská republika so Svätou stolicou doteraz neuzatvorila a ustanovenie čl. 7 Základnej zmluvy previedla do právneho poriadku len

---

²¹ Pozri zákon č. 569/2005 Z. z. o alternatívnej službe v čase vojny a vojnového stavu, ktorý ustanovuje konkrétne podmienky na uplatnenie výhrady svedomia v súvislosti s nástupom do mimoriadnej služby v čase vojny a vojnového stavu. Medzi tieto podmienky patrí vyhlásenie, že výkon mimoriadnej služby je v rozpore s jeho svedomím, alebo náboženským vyznaním, zároveň tento zákon stanovuje formálne náležitosti takéhoto vyhlásenia.

v súvislosti s mimoriadnou službou počas vojny a vojnového stavu.

Osobitná zmluva medzi SR a Svätou stolicou o uplatňovaní výhrady svedomia bola prezentovaná len formou návrhu, proti ktorému sa však zdvihlo mnoho negatívnych ohlasov, ktoré sa odvolávali najmä na kontroverzné otázky interrupcie, eutanázie, antikoncepcie, prípadne sexuálnej výchovy.

Návrh tejto zmluvy vymedzoval rozsah a podmienky uplatnenia takejto výhrady a cieľom bolo zabezpečiť, aby veriaci človek nebol donútený urobiť niečo, čo by bolo v rozpore so svedomím a s náukou viery. Návrh zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o práve uplatňovať výhrady vo svedomí²² stanovoval, že pojmom „výhrada vo svedomí“ sa v rozumie námietka urobená na základe princípu slobody svedomia, podľa ktorého môže každý odmietnuť konať to, čo vo svojom svedomí pokladá za nedovolené podľa vieroučných a mravoučných zásad. Táto možnosť odmietnutia takéhoto konania sa mala dotýkať činnosti

- a) v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch vrátane výkonu vojenskej služby,
- b) výkonov v oblasti zdravotníctva (najmä konania vo vzťahu k umelým ukončeniam tehotenstva, umelým alebo asistovaným oplodneniam, pokusom a nakladaniu s ľudskými orgánmi, ľudskými zárodkami a ľudskými pohlavnými bunkami, eutanázii, klonovaniu, sterilizácii a antikoncepcii),
- c) činnosti v oblasti výchovy a vzdelávania,
- d) poskytovania právnych služieb,
- e) pracovnoprávných vzťahov a iných pracovných vzťahov, ktorých obsah sa týka predmetu úpravy tejto zmluvy.

Zároveň konanie, ktoré bolo dôsledkom uplatnenia výhrady vo svedomí malo vylučovať právnu zodpovednosť osoby, ktorá uplatnila toto právo.

Otázka, ktorú si kladieme znie, či je možné *de lege lata* uplatniť výhradu svedomia v pracovnoprávných vzťahoch zo strany zamestnanca bez toho, aby takéto konanie mohlo byť akýmkoľvek spôsobom sankcionované zo strany zamestnávateľa. Ako už bolo uvedené, právo uplatniť výhradu svedomia nie je v slovenskom právnom poriadku explicitne vyjadrené, no napriek tomu sme viazaní Paktom a Dohovorom.

---

²² Návrh zmluvy o práve uplatňovať výhrady vo svedomí. Možnosť voľby, [cit. 14.11.2012]. Dostupné na: <http://moznostvolby.wordpress.com/2009/04/06/navrh-zmluvy-o-prave-uplatnovat-vyhrady-vo-svedomi/>

Na Slovensku, kde sa viac než 75 percent obyvateľov hlási k náboženskému vyznaniu²³, preto je namieste zaoberať sa otázkou ako postupovať v prípade, ak by zamestnanec na základe rozporu so svedomím napríklad odmietol prísť do práce v deň, ktorý sa v jeho cirkvi, príp. náboženskej spoločnosti slávi ako deň sviatočný. Neospravedlnenú absenciu v práci by totiž zamestnávateľ považoval za porušenie pracovnej disciplíny, na základe ktorého by zamestnávateľ mal možnosť zamestnancovi krátiť dovolenku, nepriznať náhradu mzdy alebo skončiť pracovný pomer. Avšak ak by zamestnávateľ k sankcii pristúpil, porušil by právo zamestnanca slobodne prejavovať svoju vieru.²⁴ Zamestnávateľ i zamestnanec sú povinní plniť svoje povinnosti vyplývajúce z pracovnoprávných vzťahov²⁵, ku ktorým patrí aj povinnosť zamestnávateľa poskytovať zamestnancovi mzdu a „utvárať pracovné podmienky, ktoré zamestnancom umožňujú čo najlepší výkon práce“.²⁶ Takýmito podmienkami sú aj dodržiavanie základných ľudských práv ale aj zákaz postihovania zamestnancov, ktorí si svoje práva uplatnia.²⁷

Právo na výhradu vo svedomí je prirodzeným právom odvodeným od práva na náboženskú slobodu, ktorému chýba pozitívneprávne zakotvenie. Preto by *de lege ferenda* bolo vhodné výhradu vo svedomí, prihliadnutím na pripomienky odporcov prijatia Zmluvy o výhrade vo svedomí, v právnom poriadku Slovenskej republiky zakotviť.

Aby bolo možné stanoviť uplatnenie výhrady svedomia bez toho, aby takéto uplatnenie bolo zámienkou na začatie konania o diskriminácii, je potrebné definovať pojmy „viera a náboženstvo“, prípadne s prihliadnutím na neveriacich a ateistov aj pojem „svetonázor“.

Pojem „náboženstvo“ možno označiť za komplexný pojem, ktorý zahŕňa celý rad osobných presvedčení o vzniku, pôvode a význame určitých faktov alebo informácií vychádzajúcich z jednej ideologickej platformy (vytvára systém viery).²⁸ Náboženstvo zakotvuje smernica č. 2000/78/ES ako jediný

---

²³ Obyvateľstvo SR podľa náboženského vyznania - sčítanie 2011, 2001, 1991. Štatistický úrad Slovenskej republiky, [cit. 14.11.2012]. Dostupné na: <http://portal.statistics.sk/files/tab-14.pdf>

²⁴ Pozri čl. 24 ods. 2 Ústavy SR

²⁵ Porov. čl. 5 Zákonníka práce

²⁶ čl. 3 Zákonníka práce

²⁷ Pozri čl. 9 a § 13 Zákonníka práce

²⁸ Rozhodnutie EŠLP vo veci ISKON a ostatní proti Veľkej Británii (1994, 20490/92)

diskriminačný dôvod. Výklad Európskeho súdu pre ľudské práva je však relatívne extenzívny. „Podľa ESĽP „sloboda náboženstva nie je obmedzená iba na tradičné náboženstvá alebo na náboženstvá a viery s inštitucionálnymi charakteristikami alebo zvykmi podobnými charakteristikám alebo zvykom pri tradičných náboženstvách.“²⁹ Neoddeliteľnou súčasťou náboženstva i viery na rozdiel od úpravy pojmu „svetonázor“ je ich transcendentálny vplyv na ľudí (veriacich), ktorý predpokladá existenciu nejakej entity, nejakej vyššej moci, ktorá stvorila život na celej Zemi.³⁰

Definícia pojmu „svetonázor“ by mohla mať isté problémy pri samotnom definovaní a následnej aplikácii, vychádza však tiež z práva na slobodu myslenia, svedomia alebo náboženského vyznania. Ako už bolo uvedené, ľudia zdieľajúci jeden svetonázor nemusia zdieľať rovnakú vieru v transcendentno. Takýmito svetonázormi sú aj v zmysle judikatúry ESĽP napr. pacifizmus, ateizmus alebo vegánstvo. Právna úprava napr. v Spolkovej republike Nemecko však neposkytuje právnu ochranu každému. Konceptia svetonázoru podľa nemeckej právnej úpravy totiž predpokladá existenciu porovnateľného systému fundamentálnych otázok a odpovedí na otázky ľudskej existencie.³¹ Táto úprava sa teda vo svojej podstate obmedzuje najmä na „svetonázor“, ktorý sa prejavuje ako náboženstvo, ktoré však nie je štátom uznané (registrované). Definovanie pojmov „viera a náboženstvo“ a najmä zavedenie pojmu „svetonázor“ do nášho právneho poriadku by prinieslo rozšírenie oprávnených subjektov pre uplatnenie výhrady svedomia. Európska legislatíva však necháva definíciu týchto pojmov na vnútroštátne právne poriadky a nemecká právna úprava počíta s posudzovaním každého konkrétneho prípadu diskriminácie na základe viery, náboženstva, alebo svetonázoru na konkrétnom súde.

Dôvody zákazu diskriminácie sú v Zákonníku práce upravené v článku 1 Základných zásad. Ide však len o demonštratívny výpočet, teda zákaz diskriminácie sa v skutočnosti vzťahuje aj na iné dôvody, než len tie, ktoré sú upravené v Zákonníku práce, príp. v Antidiskriminačnom zákone.³² Pri pochybnostiach je teda

---

²⁹ BARANCOVÁ, H., *Zákonník práce – Komentár*, Praha: C.H.Beck, 2010, str. 6

³⁰ Porov. ŠVEC, M.: *Diskriminácia na základe náboženstva a viery – Európsky a národný právny rámec*. In: Cofola 2011. - Brno : Masarykova univerzita, 2011. s. 742-758.

³¹ Tamtiež.

³² Porov. BARANCOVÁ, H., SCHRONK, R., *Pracovné právo*, Bratislava, Sprint dva, 2009, s.145

na súde určiť, či došlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania a či bol naplnený účel smernice 2000/78/ES.

Východisko vidíme v právnej úprave, na základe ktorej by sa zakotvila povinnosť zamestnávateľa, že nesmie posudzovať ako nesplnenie povinnosti, ak zamestnanec odmietne vykonať prácu alebo splniť pokyn, ktoré sú v rozpore so svedomím zamestnanca, ak zamestnanec uplatní výhradu svedomia, okrem prípadu, keď to vyžaduje ochrana života a zdravia, a na druhej strane by bolo vhodné konkretizovať pojem výhrada svedomia ako námietku uskutočnenú na základe princípu slobody svedomia, podľa ktorého môže každý odmietnuť konať to, čo vo svojom svedomí pokladá za nedovolené podľa morálnych zásad, ktoré vyznáva na základe svojho náboženstva, viery, alebo svetonázoru.

Použitá literatúra

BARANCOVÁ, H., *Zákonník práce – Komentár*, Praha: C.H.Beck, 2010, str. 6

BARANCOVÁ, H., SCHRONK, R., *Pracovné právo*, Bratislava, Sprint dva, 2009, s.145

MADLEŇÁKOVÁ, L.: *Výhrada svedomí jako součást svobody myšlení, svedomí a náboženského vyznání*. Praha. Linde Praha. 2010.

POLÁČEK, P.: *Výhrada vo svedomí v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva*. In: *Výhrada vo svedomí*. Michaela Moravčíková (ed.) Bratislava. Ústav pre vzťahy štátu a cirkví. 2007. ISBN: 978-80-89096-28-2

ŠMID, M.: *K podstate a zmyslu slobody svedomia a slobody náboženstva*. In: *Výhrada vo svedomí*. Michaela Moravčíková (ed.) Bratislava. Ústav pre vzťahy štátu a cirkví. 2007. ISBN: 978-80-89096-28-2

ŠMID, M.: *Svätá stolica ako osobitný subjekt medzinárodného práva : zmluvné vzťahy so štátmi*. - [1. vyd.]. - Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2003 (Štúdie a materiály, zošit 9.). s. 17

ŠVEC, M.: *Diskriminácia na základe náboženstva a viery – Európsky a národný právny rámec*. In: Cofola 2011. - Brno : Masarykova univerzita, 2011. s. 742-758.

TÓTH, L.: *Otázka výhrady vo svedomí v judikatúre štrasburských orgánov ochrany práva*. In: Teoretické úvahy o

práve. - Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2012.

Právne a neprávne pramene

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb.)

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd (Oznámenie federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.)

Charta základných práv Európskej únie

Smernica Rady 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a o postavení Cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (Antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov

Zákon č. 569/2005 Z. z. o alternatívnej službe v čase vojny a vojnového stavu

Zákona č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou (Oznámenie č. 326/2001 Z. z.)

Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami (publikovaná v Zbierke zákonov pod č. 250/2002 Z. z.)

Návrh Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou
o práve uplatňovať výhrady vo svedomí

Judikatúra ESEP

Arrowsmith v. Spojené kráľovstvo. Rozhodnutie Komisie z 16.
5. 1977, sťažnosť č. 7050/75

X. v. Spojené kráľovstvo, Rozhodnutie Komisie z 12. 3. 1981,
sťažnosť č. 8160/78

Konttinen v. Fínsko, Rozhodnutie Komisie z 3. 12. 1996,
sťažnosť č. 24949/94

ISKON a ostatní v. Spojené Kráľovstvo, z 8. 3.2004, sťažnosť č.
20490/92

Internetové zdroje

<http://www.kbs.sk>

<http://www.statistics.sk/>

<http://www.moznostvolby.wordpress.com>

Contact – email

viktor.krizan@mail.com